

УДК 391 (09)

Гродецька М. –гр. БП-11

*Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя*

## **“ГЕНЕТИЧНИЙ КОД” УКРАЇНСЬКОЇ ВИШИВКИ**

Науковий керівник: к.і.н., доцент Щигельська Г.О.

Hrodetska M.

*Ternopil Ivan Puluj National Technical University*

## **"THE GENETIC CODE" OF UKRAINIAN EMBROIDERY**

Supervisor: PhD, Associate Professor Shchyhelska H.O.

Ключові слова: українська вишивка, орнамент

Keywords: Ukrainian embroidery, ornament

Історія народної вишивки в Україні сягає корінням у глибину віків. Дані археологічних розкопок і свідчення мандрівників та літописців підтверджують, що вишивання як вид мистецтва в [Україні](#) існує з часів [неоліту](#). Вишивкою, за свідченням Геродота, був прикрашений ще одяг скіфів. Знайдені на Черкащині срібні бляшки з фігурками чоловіків, датовані VI ст., при дослідженні показали ідентичність не тільки з одягом, але і з вишивкою українського народного костюма XVIII-XIX ст. Арабський мандрівник X ст. у своїх розповідях про русів згадує, що вони мали вишитий одяг. Першу школу вишивки в Київській Русі було створено ще в XI столітті. Її заснувала Анна, сестра Володимира Мономаха. Тут дівчата опановували мистецтво гаптування золотом і сріблом. На жаль, пам'ятки української вишивки збереглися тільки за останні кілька століть, але навіть цього досить, щоб з'ясувати, що елементи символіки орнаментів української вишивки збігаються з орнаментами, які прикрашали посуд давніх жителів території України періоду неоліту, трипільської культури.

Сорочка завжди вишивалась жіночими руками, а тому несла сильний емоційний заряд, символізувала добро, любов і вірність. Давнє замовляння наших предків говорило: "Якою білою є сорочка на тілі, таким щоб і чоловік до жінки був". Саме тому дівчата повинні були вишити своєму нареченому вишиванку до весілля.

Вишивкою прикрашалися рушники, весільні підзори, скатертини, завіси, сорочки, верхній одяг, головні убори і хустки і т.д.

Існує припущення, що вишивкою прикрашалися ті частини одягу, через які, за уявою наших предків, злі сили могли дістатися до тіла людини. Звідси й основне значення вишивки в давнину – охоронне. Охоронним візерунком вишивались воріт, манжети, поділ, розріз горловини. Сама тканина вважалася непроникною для злих духів, тому що в її виготовленні брали участь предмети, рясно забезпечені заклиналим орнаментом. Тому важливо було захистити ті місця, де закінчувалась зачарована тканина одягу і починалося тіло людини.

Вишивка виконувалася в основному нитками червоного кольору, якому надавалося особливе значення. Відтінки його різноманітні: червоний, смородиновий, маковий, брусничний, вишневий, цегляний.

Наші далекі предки прикрашали свої вироби найпростішими орнаментами. Людина намагалася розібратися, як влаштований світ, знайти пояснення незрозумілому, загадковому, таємничому. Вона прагнула привернути до себе добрі сили природи, а від злих захиститися, і робила вона це за допомогою свого мистецтва. Свої поняття про світи людина висловлювала умовними знаками: пряма

горизонтальна лінія означала землю, хвиляста горизонтальна – воду, вертикальна лінія перетворювалася у дощ; вогонь, сонце зображалися хрестом. З цих елементів і їх поєднань і виникав візерунок.

Протягом багатьох віків безпосередній конкретний зміст символів на вишивках втрачався, але традиції використання їх не зникли. За мотивами орнаменти вишивок поділяються на три групи : геометричні, рослинні, зооморфні (тваринні) й відображають елементи символіки стародавніх вірувань, культів. Геометричні орнаменти, наприклад, притаманні всім видам народного мистецтва і всій слов'янській міфології. Різноманітні кружальця, трикутники, ромби, кривульки, лінії, хрести символічно відображали уявлення наших предків про світобудову, тож їхнє значення відповідне. На основі стародавніх космологічних символів у народі створена своя система назв. Це «баранячі ноги», «кучері», «гребінчики», «кривульки», «сосонка», «перерва» тощо. В основі рослинного орнаменту лежить культ поклоніння природі, рослині. Крім поширеного символу «дерево життя», який зображається стилізовано у формі листя або гілок, у вишивках з рослинним орнаментом популярні стилізовані зображення Берегині, використання таких мотивів, як «виноград» - символ добробуту, щасливого одруження, «барвінок» - символ кохання тощо.

На зооморфних вишивках зображуються тотемічні й солярні тварини, а також звірі, що позначають три яруси «дерева життя». Інколи вишивальниці використовують індивідуальні мотиви, які властиві баченню візерунка певної особи. Ними можуть бути заячі та вовчі зуби, волове око, риб'яча луска тощо.

Дитячий одяг зазвичай шили з старого одягу батьків – не тільки і не стільки тому, що він вже багато разів прався і тому м'який, не зашкодить, не натре шкіру дитини, а тому, що він увібрав у себе батьківську енергію і силу, і нею захистить, вбереже дитину від лихого ока, зурочень, нещастя.

Коли діти підросли і вже знаходили якусь свою власну захисну силу, їм належало мати свою першу сорочку, з нового полотна. Це звичайно приурочувалося до моменту першої вікової ініціації – у три роки. На сорочці дівчинки вишивка в основному йшла по подолу, рукавах і намиста, а у заміжньої жінки – груди, воріт, вишивка по подолу була ширшою – у ній відбивалася ще й нова спорідненість, належність до роду чоловіка.

Основними охоронними символами для дівчинки були: Богині-покровительки долі, символ роду, орнаменти дерев, символ покровителя дня її народження, символи землі (знову ж таки, що відрізняються від жіночих символів землі – у тих в основному вона представлялася або розораної, або вже засіяної) і жіночих ремесел.

На весілля вишивалися спеціальні сорочки з символами процвітання і родючості, так молоду пару символічно проводжали в сімейне життя. Ці вишиванки дбайливо зберігали все життя. І звичайно берегли для певних свят.

Таким чином, вишивка – це не лише мистецтво прикрашати тканину, але й невід'ємна складова української історії та культури. Протягом століть вишивальниці експериментували з матеріалами, кольорами, дизайном, розвиваючи й удосконалюючи своє мистецтво, черпаючи натхнення в навколишньому світі, у мистецтві, в орнаментах різних часів і культур. Вишивку використовували для багатьох цілей: щоб увічнити пам'ять про події приватного або суспільного життя, для висловлення різних політичних або духовних ідей, щоб продемонструвати статус, розповісти яку-не-будь історію або прославити красу природи. Вишивка, неначе ідентифікація українського народу, яка передається в наступні покоління і несе величезну цінність та історію. Тому потрібно берегти, вдосконалювати та передавати наступним поколінням набуті знання й культуру наших предків.